

Risteyksessä

Hanna Lempinen^a

Suomalainen turvesuo keskellä maailman muutosta

Turpeella on ollut suomalaisessa energiakeskustelussa ja -politiikassa erityislaatuinen rooli. Siitä huolimatta turvetta koskevan ihmis- ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kenttä on aivan viime vuosiin saakka pysynyt yllättävän kapeana. Olen itse seurannut suomalaista turpeen energiakäyttöön liittyvää keskustelua ja päätöksentekoa viimeisen reilun vuosikymmenen ajan suurella mielenkiinnolla, ja joitakin tämän tutkimusprosessin tuotoksia on julkaistu myös Alue ja Ympäristö -lehdessä (Lempinen 2013; Lempinen 2017). Tänä aikana kasvanut tietoisuus turpeen energiakäytön ilmastovaikutuksista ja laaja-alaisen ilmastotoimien kiireellisestä tarpeesta on tehnyt turvetta koskevasta päätöksenteosta ensisijaisesti ilmastopolitiikkaa. Samaan aikaan turpeeseen perinteisesti liitetyt myönteiset mielikuvat ja kulttuuriset merkitykset istuvat tiukassa ja tekevät turpeen energiakäytöstä luopumisesta kivuliaampaa kuin sen numeroiden valossa tarkasteluna tarvitsisi olla.

Kokoaan suurempi turvekysymys

Turpeella tuotetaan vuosittain vain muutama prosentti Suomessa kulutetusta energiasta, ja turvetuotanto työllistää suoraan ja välillisesti yhteensä enää noin 2500 henkilöä vuodessa. Kansallisella tasolla tarkasteltuna merkittäviä ovat oikeastaan vain turpeen energiakäytön hiilidioksidipäästöt: turpeenpoltto on viime vuosina aiheuttanut yli kymmenen prosenttia Suomen vuosittaisista kasvihuonekaasupäästöistä (Sitra 2020a). Turve on kuitenkin Suomessa nähty pitkään tärkeänä energian huoltovarmuuden takaajana, kotien lämmittäjänä, kansantalouden turvaajana ja harvaan asuttujen seutujen ylisukupolvisena työllistäjänä. Turvetuotannon aiheuttamat haitat taas on tavattu mieltää vähäisinä ja paikallisesti rajautuneina.

Turvealan toimijat ja etujärjestöt ovat hyödyntäneet ja kierrättäneet turve-energiaan liitettyjä myönteisiä mielikuvia tehokkaasti omissa markkinointi- ja vaikuttamistyönsä, joka on näkynyt julkisuudessa erityisesti suurelle yleisölle suunnattujen markkinointikampanjojen muodossa. Olen itse tarkastellut yksityiskohtaisemmin näistä kahta, energiayhtiö Vapon käynnistämää 2 prosenttia -kampanjaa 2010-luvun taitteesta sekä energia-alan etujärjestö Bioenergia ry:n Turveinfo-kampanjaa alkuvuodelta 2017. Vaikka kampanjojen taustalla ovat (osin) eri toimijat, jakavat ne saman tavoitteen: turpeen energiakäytön edellytysten parantamisen yleisen mielipiteen muokkaamisen kautta. Tässä vakuuttamis- ja vaikuttamistyössä turvealan kampanja-argumentaatio nojaa paitsi tuttuihin väitteisiin

^a Arktinen keskus, Lapin yliopisto, hanna.lempinen@ulapland.fi

turpeen ja suomalaisten kohtalonyhteydestä ja energiaturpeen hyödyistä työllisyydelle, taloudelle ja huoltovarmuudelle myös uhkakuville, joita turpeen hyödyntämättä jättäminen mukanaan toisi. Kampanjoiden rakentamissa mielikuvissa lapset jäävät kouluttamatta ja vanhukset vaipattamatta romahtavan hyvinvointivaltion raunioilla, ja kodeista katkeavat sähkö ja lämmitys, kun turve-energiaton Suomi jää ypöyksiin hupenevien resurssien ja kiihtyvien konfliktien värittämässä maailmassa. Ja vieläpä aivan turhaan: turvetta koskevan päätöksenteon pohjana olevan ilmasto- ja muun tutkimustiedon kyseenalaistuessakin ainoiksi selityksiksi turvekielteiselle politiikalle jäävät tietämättömyys, typeryytensä ja ”turvevastainen salaliitto”.

Turpeen energiakäytön edistämisestä kohti turvealan oikeudenmukaista siirtymää

Siinä missä turvealan omien argumenttien ei voi sanoa merkittävästi muuttuneen viimeisen vuosikymmenen kuluessa, on suomalainen turvepolitiikka tehnyt samassa ajassa täyskäännöksen. Vielä vuoden 2007 hallitusohjelmassa turpeen energiakäytön edellytyksiä pyrittiin parantamaan muun muassa edistämällä kansainvälisesti sen luokittelua hitaasti uusiutuvaksi biomassapolttoaineeksi, mutta Marinin hallituksen ohjelmassa linjattiinkin jo tavoitteeksi turpeen energiakäytön puolittaminen vuoteen 2030 mennessä (Valtioneuvosto 2007; Valtioneuvosto 2019). Suunnanmuutos on siis ollut nopea ja perinpohjainen: käytännössä Suomen virallinen kanta vaihtui turpeen energiakäytön edistämisestä siitä lähes kokonaan luopumiseen vain vähän reilussa vuosikymmenessä. Siitä huolimatta aika ehti ajaa valtiollisten poliittisten linjausten ohi ennen niiden toteuttamista. Päästöoikeuden hintojen ennennäkemätön nousu yhdistettynä energia-alan toimijoiden ennakoivaan päätöksentekoon romahdutti käyttökustannuksiltaan kalliin energiaturpeen kysynnän muutamassa vuodessa tasolle, joka sai nykyään Neova-nimellä toimivan entisen Vapon ilmoittamaan, että se lopettaa energiaturpeen tuottamisen jo vuoden 2022 aikana.

Energiasiirtymien vaatimassa mittakaavassa turpeen käytöstä luopumisen vauhti on päätähuimaava. Tutkimuksissa kuvattuja onnistuneita energiasektorin siirtymiä ovat yhdistäneet ennustettava ja johdonmukainen siirtymäpolitiikka, riittävät ja oikein kohdennetut kompensatiot, siirtymästä kärsivien aito osallistaminen itseään ja omaa elinkeinoaan koskevaan päätöksentekoon sekä vuosikymmenten mittainen aikajänne (Sitra 2020b, 27–30). Suomalaisessa turvepolitiikassa näistä kriteereistä ei ole toteutunut yksikään, ja sen seuraukset niin energiantuotannon ympäristö- ja talousvaikutuksille kuin turpeesta elantonsa saaneille ihmisille ovat raskaita ja osin vielä ennakoimattomissa.

Tuoko Ukrainan sota turve-energian sittenkin takaisin?

Suomalaisen energiaturpeen historiikin kirjoittanut Esa Ruuskanen (2010) on pannut merkille, että turpeen rooli julkisessa keskustelussa ja kansallisessa energiapolitiikassa on usein korostunut erilaisina kriisiaikoina. Ruuskanen itse mainitsee esimerkkeinä toisen maailmansodan ja 1970-luvun öljykriisin kaltaiset tapahtumat. Omissa tutkimus-artikkeleissani tarkasteltu turvekeskustelun kiihtyminen on yhdistynyt yhtäältä 2010-luvun taitetta edeltäneisiin Euroopan kaasuntoimituskatkoksiin ja toisaalta käynnissä olevaan hyvinvointivaltion kriisiin. Venäjän Ukrainassa aloittamista sotatoimista ei ehtinyt kulua montaakaan vuorokautta siihen, että vääntö turve-energian palauttamisesta osaksi kansallista energiapalettia käynnistyi. Alle kaksi viikkoa sodan alkamisen jälkeen turvetuotannosta luopumisesta jo kertaalleen päättänyt Neova ilmoitti käynnistävänsä jyrshinturpeen tuotannon uudelleen (Helsingin Sanomat 9.3.2022). Turpeen energiakäytön vähentyessä monet voimalaitokset olivat korvanneet turvetta Venäjältä tuodulla puuhakkeella, jonka saatavuuden varaan ei tämänhetkisissä olosuhteissa enää voidakaan laskea. Riippuvuus Venäjältä tuodusta energiasta ja energian huoltovarmuuden turvaamisesta on yleisemminkin

herättänyt Ukrainan sodan myötä kouriintuntuvaa huolta niin Suomessa kuin muissakin tuontienergian varassa olevissa EU-maissa.

Turvetuotannosta elantonsa saaneille merkit turvepolitiikan suunnanmuutoksesta ovat toivottuja, mutta tilanne on myös haasteellinen: osa on jo ehtinyt luopua kalustostaan ja yritystoiminnastaan, eikä turpeen energiakäytölle suosiollisen poliittisen ilmapiirin ennusteta kestävänsä paria kesäkautta kauempaa. Kun akuutti huoli energian saatavuuden turvaamisesta poikkeusolosuhteissa hellittää, odotettavissa on mitä todennäköisimmin paluu ilmastönäkökulmia painottavaan ja runsaspäästöiselle turpeelle epäsuotuisaan energiapolitiikkaan. Elinkeinostaan ja elämäntyöstään pakon edessä jo irtautumaan valmistautuneille turvetuottajille muuttunut maailmantilanne tarkoittaa väliaikaisesti turvatumpaa elantoa, mutta myös pitkitettyä luopumisen tuskaa.

On oikeastaan aika kiehtovaa, miten keskellä maailmanpolitiikan tuoreimpia käänteitä ja globaaleja kehityskulkuja monen silmissä syrjäiseltä näyttävä suomalainen turvesuo ja sieltä elantonsa kuokkiva turvetuottaja aina lopulta on.

Lähteet

- Helsingin Sanomat (2022) Valtionyhtiö Neova aloittaa turpeenoston uudelleen Venäjän aloittaman sodan takia – ”Jos tilanne olisi tullut vastaan parin vuoden päästä, olisimme olleet pulassa”. 9.3.2022. <<https://www.hs.fi/talous/art-2000008670072.html>>. 11.5.2022.
- Lempinen, H. (2017) ”Suo siellä, vetelät housussa täällä”: Turve 3.0 suomalaisen hyvinvointivaltion pelastusrenkaana? *Alue ja Ympäristö* 46(1) 40–45.
- Lempinen, H. (2013) ”Jos se ei riitä, siitä riidellään”: Energiaturvallisuuden kieli ja kuvakieli turve-energian markkina-argumentteina. *Alue ja Ympäristö* 42(2) 53–63.
- Ruuskanen, E. (2010) *Suosta voimaa ja lämpöä: Turve Suomen energiapolitiikassa 1940–2010*. Vapo, Jyväskylä.
- Sitra (2020a) Turpeen rooli ja sen käytöstä luopumisen vaikutukset Suomessa. Tekninen raportti. <<https://www.sitra.fi/app/uploads/2020/06/turpeen-rooli-ja-sen-kaytosta-luopumisen-vaikutukset-suomessa-tekninen-raportti.pdf>>.
- Sitra (2020b) Turpeen käytöstä luopuminen: Keinoja Suomelle reilun siirtymän tukemiseen. Sitran työpaperi. <<https://www.sitra.fi/app/uploads/2020/06/turpeen-kaytosta-luopuminen.pdf>>.
- Valtioneuvosto (2007) Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma. Valtioneuvoston kanslia 19.4.2007. <http://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelmat/-/asset_publisher/69-paaministeri-matti-vanhasen-ii-hallituksen-ohjelma>.
- Valtioneuvosto (2019) Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2019: 31. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>>.